

Г. В. Матюха, Н. В. Нестеренко,

Мелітопольський державний педагогічний університет імені Б. Хмельницького, м. Мелітополь

РОЗВИТОК ДІАЛОГІЧНИХ УМІНЬ СТАРШОКЛАСНИКІВ ЗАСОБАМИ ЧИТАННЯ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ

У статті розглядаються навчальні можливості художнього автентичного твору для навчання старшокласників діалогічного мовлення англійською мовою. Розкривається необхідність вибору методів і прийомів навчання відповідно віку школярів.

Ключові слова: художній автентичний твір, діалогічні уміння, старшокласники, методи і прийоми.

В статье рассматриваются учебные возможности художественного аутентичного произведения для обучения старшеклассников диалогической речи на английском языке. Раскрывается необходимость выбора методов и приемов обучения в соответствии с возрастом школьников.

Ключевые слова: художественное аутентичное произведение, диалогические умения, старшеклассники, методы и приемы.

The article deals with the learning opportunities of fiction authentic story for teaching senior students dialogical speech skills in English. It reveals the necessity to choose the methods and techniques of teaching students according to their age.

Key words: fiction authentic story, dialogical skills, senior students, methods and techniques.

Постановка проблеми. Успішне навчання будь-якого предмету, зокрема іноземної мови, залежить від обов'язкового врахування психолого-педагогічних характеристик учнів, їх запитів, інтересів, рівня володіння предметом і мотивації щодо його вивчення. Всі зазначені вище показники зумовлюють використання методично раціональних прийомів, форм і засобів навчання, створення умов, які активізують навчальну діяльність школярів і сприяють розвитку в них бажання вивчати іноземну мову. Відтак, учителям, які навчають іноземної мови старших підлітків, слід пам'ятати, що – це вік гострих суперечностей, який потребує від учителя особливого педагогічного такту і методичної майстерності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій свідчить про те, що під час навчання старшокласників учителі використовують прийоми та методи, спрямовані на активізацію розумово-мовленнєвої діяльності учнів, їх ініціативності у виконанні завдань. Школярам цієї вікової групи більше подобаються проблемні завдання, які потребують самостійного розв'язання і вміння комбінувати навчальний матеріал відповідно мовленнєвої ситуації. Ці вікові нахили впливають на організацію навчального процесу, виключають імітацію та механічне запам'ятовування, надають перевагу розвитку невідготовленого мовлення, значно збільшують самостійність домашньої підготовки, включають елементи пошукової та творчої роботи [6, с. 65].

Креативність учнів виявляється у всіх видах мовленнєвої діяльності. Діалогічне мовлення – не є виключенням. Під діалогічним мовленням, як правило, розуміють обмін висловлюваннями, що породжуються у процесі розмови між двома чи кількома співрозмовниками. Володіння діалогічним мовленням передбачає формування в старшокласників умінь і навичок вести бесіду у зв'язку з прочитаним, прослуханим або побаченим у межах мовленнєвих ситуацій, визначених програмою. Від учнів очікується спроможність самостійно використовувати програмний мовний матеріал для реалізації комунікативних завдань. Найбільш типовими методисти називають завдання, спрямовані на розвиток умінь розпитати, запропонувати, повідомити, уточнити, заперечити, пояснити, оцінити, обгрунтувати тощо.

Метою статті є визначення навчального потенціалу та можливостей художнього тексту та доведення їх значущості для розвитку вмінь діалогічного мовлення старшокласників.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналізуючи розвиток діалогічних умінь старшокласників слід звернути увагу на психологічні та лінгвістичні особливості цього виду мовленнєвої діяльності. До психологічних характеристик діалогічного мовлення відносять вмотивованість, зверненість, ситуативність, емоційну забарвленість, спонтанність, двосторонній характер мовлення.

Мовлення завжди мотивоване. Спонукальною причиною мовленнєвого акту є мотивація. У природному акті комунікації потреба щось сказати, повідомити щось або про щось дізнатися виникає з обставин дійсності та взаємин співрозмовників. В умовах навчання таких обставин немає. Отже, вчителю необхідно створити умови, які спонукатимуть школярів до комунікації, сприятимуть розвитку в них бажання щось сказати, обмінятися почуттями, тобто, наблизити їх до реального спілкування.

Такі умови можна створити штучно. Джерелом їх моделювання можуть виступати навчально-мовленнєві ситуації, автентичні, зокрема художні тексти для аудіювання та читання.

На необхідність цілеспрямованої роботи з формування навичок роботи з художнім текстом звертали увагу багато вчених і вчителів-практиків. Значний внесок у дослідження проблеми читацької діяльності учнів внесли Т. Пахнова, І. Светловська, О. Сосновська та ін. Вчені аналізують взаємозв'язок сприйняття та інтерпретації художнього твору, визначають методи і прийоми аналізу літературного тексту, досліджують розвиток читацької самостійності учнів, розглядають форми роботи над словом в художньому тексті, особливу увагу приділяють формуванню читацьких і мовленнєвих умінь [8; 9].

В сучасній методиці навчання іноземних мов питання про використання автентичного англійського тексту для різних цілей навчання розглядаються достатньо широко. Дослідниками визначено навчальний потенціал

автентичного тексту, його функції, навчальні можливості, художні властивості та ознаки. Реалізація цих можливостей в навчально-виховному процесі з іноземної мови дозволяє вчителю вдосконалити методику роботи над автентичним англомовним текстом при навчанні вільного спілкування іноземною мовою [1].

Саме художній текст відіграє важливу роль у розвитку мовленнєвих умінь учнів, адже є не тільки основним навчальним матеріалом, а й стимулом для обміну думками та народження діалогу, зразком для продукування власних висловлювань. Тому особливим етапом нашого дослідження стало вивчення питання про сучасні підходи до тлумачення та інтерпретації художнього англомовного тексту.

Методисти пропонують різні погляди до визначення та розуміння провідної функції автентичного англомовного тексту в навчальному процесі (формально-мовний, функціонально-феноменологічний, комунікативно-смысловий, змістовно-мовленнєвий) [2, с. 84].

Нашу увагу привертає змістовно-мовленнєвий підхід, за яким провідною функцією художнього тексту є слугувати джерелом інформації, заохочувати учнів до подальшого мовленнєвого спілкування. Основною метою використання такого тексту в навчальному процесі з англійської мови є розвиток діалогічного та монологічного мовлення на матеріалі прочитаного.

Процес читання художнього автентичного тексту передбачає не лише розуміння його змістової та смислової інформації, але й подальшу мовленнєву діяльність читачів, спрямовану на оцінювання прочитаного, висловлювання своїх вражень та ставлення до подій, фактів, вчинків героїв тощо. Отже, завданням учителів у роботі з художніми творами є навчити школярів розуміти будь-які художні твори в єдності змісту і форми, адекватно реагувати на прочитане [6, с. 5].

Вивчення структури художнього тексту є складним питанням, тому і його вирішення є неодностайним. Проаналізувавши точки зору різних дослідників, визначимо основні структурні компоненти тексту.

Їх можна об'єднати в чотири групи. До першої відносять ідею, тему, ідейно-естетичний світогляд письменника, проблематику. До другої групи входять такі складові, як: характеристика подій, сюжетні ситуації, опис навколишніх умов, об'єктивно-історичні факти. Третя група відповідає за оцінювання подій, образів, персонажів, їх вчинків, способу життя. Четверта група містить компоненти мовного оформлення текстів: характер мовних та мовленнєвих засобів. Взаємодія всіх визначених компонентів сприяє створенню особливого, відповідного тексту смислу. Цей смисл є однаковим для всіх читачів. Проте його сприйняття різними учнями буде різним.

Художній текст вважають продуктом говоріння, адже через нього автор впливає на читача. З іншого боку, текст – це об'єкт сприйняття і смислової обробки для того, хто читає. Сприйняття змісту художнього твору з точки зору естетики, літературознавства, психології є опосередкованою формою спілкування за системою автор → текст → читач (addresser → message → addressee) [5, с. 173]. В цьому процесі беруть участь такі психологічні механізми як установи й запити учнів старшої школи, їх інтереси, мотиви, емоції та уява.

Автор тексту повідомляє читачу ідею свого твору, закодовану в образах і знаках, змісті і смислі. Читаючи людина на основі власного розуміння інтерпретує отриману інформацію та висловлює власну думку щодо її смислу [3, с. 230]. Цей продуктивний процес передбачає пошук і виявлення важливої для читача пізнавальної інформації. Така інформація повідомляє старшокласнику авторське, суто індивідуальне розуміння відносин між явищами, образами та подіями, представлене у створеному письменником світі. На думку дослідників, інформація є основною категорією тексту, а її розуміння залежить від мовленнєвого й життєвого досвіду читача, його інтелекту, розумових здібностей [4, с. 91-92].

Визначене вище переконує нас в тому, що тлумачення отриманої з тексту інформації залежатиме від готовності читачів до її сприйняття і розуміння і буде різним.

Як стверджує Ж. Монуел'ян, слідом за Ю. Борисовою, І. Гушціною, Л. Тимофєєвою, найбільш цінними для мовленнєвої практики старшокласників є оповідання соціального, соціально-психологічного, побутового, детективного, гумористичного та ліричного типів. Саме в них превалюють реальні життєві факти, вирішуються актуальні і вічні морально-етичні та соціальні проблеми, а їх обговорення на уроках надає учням можливість висловлювати різні точки зору, власні думки, судження тощо. Організована в такий спосіб робота над змістом тексту надає привід для дискусій, стимулює розумову діяльність учнів, пробуджує їх почуття та емоції, викликає в них асоціацію з власним життям, мотивує й активізує мовлення школярів [7, с. 78].

Сприйняття художнього твору – напружена розумова діяльність. Методисти переконані, що всі художні твори, які використовуються в навчальному процесі, виконують дидактичну навчально-керівну функцію. Ця функція спрямована на формування когнітивної компетенції школярів, розвиток в них спеціальних умінь і навичок. Серед останніх слід виділити вміння визначати зміст твору, творчий задум автора, основні події часу написання твору, епоху, в якій жив і творив письменник, аналізувати його творчість, композиційну структуру тексту, ідею, тему, проблеми твору, визначати і характеризувати головних героїв тощо.

Зображально-виражальні властивості мови художнього тексту, система його форм і конструкцій допомагає учням формувати й формулювати власні думки. У процесі обговорення основних понять твору на уроці учні досягають високого рівня творчої діяльності, удосконалюють уміння творчо переосмислювати текст на основі власних оцінних критеріїв, шукають продуктивні нестандартні рішення. Ні в кого не викликає сумнівів той факт, що мовлення учнів іноземною мовою є, у порівнянні з рідною мовою, менш розвиненим. Тому, під час обговорення творів школярам не завжди вистачає мовних і мовленнєвих засобів для побудови висловлювання. Брак зазначених засобів призводить до того, що діалог завмирає.

Щоб цього не сталося, вчителю необхідно постійно винаходити нові прийоми роботи з художнім текстом, які можуть забезпечити активну діяльність учнів. Творчий характер роботи з текстом полягає в тому, що старшокласники в результаті продуктивної переробки змістової інформації самостійно вирішують комунікативні завдання.

Висновки. Отже, процес читання художніх творів, безперечно, надає старшокласникам можливості для розвитку вмінь діалогічного мовлення. А ефективним цей процес буде лише тоді, коли його мовний і мовленнєвий потенціал буде використано на уроці щонайбільше. Його продуктивна реалізація в навчально-виховному процесі з іноземної мови залежить від педагогічної майстерності вчителя, використаних ним методів, прийомів і форм організації навчання.

Перспективи подальших розвідок. У ході дослідження ми звернули увагу на використання методично раціональних прийомів, форм і засобів навчання, створення умов, які активізують навчальну діяльність школярів і сприяють розвитку в них бажання вивчати іноземну мову. Тому подальші дослідження ми плануємо пов'язати з визначенням форм, методів і прийомів, найбільш ефективних для розвитку вмінь діалогічного мовлення на основі читання художніх автентичних творів.

Література:

1. Бігич О. Б. Вправи для навчання читання на матеріалі американських автентичних підручників / О. Б. Бігич // Іноземні мови. – 1999. – № 4. – С. 60-62.
2. Грызулина А. П. Обучение чтению научно-популярной литературы на англ. яз. / А. П. Грызулина – М. : Высшая школа, 1999. – 86 с.
3. Иванова О. Н. Обучение чтению на английском языке учащихся 10-11 классов / О. Н. Иванова // Иностранные языки в школе. – 2008. – № 5. – С. 70-76.
4. Канина О. П. Задания по чтению в 9,10,11 классах / О. П. Канина // Англійська мова та література. – 2008. – № 3. – С. 24-29.
5. Кличникова З. И. Психология чтения / З. И. Кличникова // Методическая мозаика. – 2008. – № 4. – С. 23-32.
6. Методика обучения иностранным языкам в средней школе: Учебник / Н. И. Гез, М. В. Ляховицкий, А. А. Миролубов и др. – М. : Высш. шк., 1982. – 373 с.
7. Монуэльян Ж. И. К вопросу о методике работы над текстом в зависимости от его характера (9-10 классы) / Ж.И. Монуэльян // Иностранные языки в школе. – 1970. – № 5. – С. 47-51.
8. Пахнова Т. М. Русский язык: Комплексная работа с текстом. 9-11 классы / Т. М. Пахнова. – Айрис-Пресс, 2009. – 224 с.
9. Светловская Н. Н. Обучение детей чтению: Практическая методика: Учеб. пособие / Н. Н. Светловская. – М. : Академия, 2001. – 282 с.